

Aspecte referitoare la sistematizarea orașului Râmnic în perioada regulamentară

Aleca Bogdan Dumitru¹
aleca.bogdan@gmail.com

Mots clés: *Le Règlement Organique, Râmnicu Vâlcea, 19th century, systématisation, contracts.*

Résumé: *Le Règlement Organique a organisé une vie municipale moderne dans les villes et bourgs de Valachie. Les nouvelles autorités municipales ont implémenté les mesures édilitaires de la période qui ont visé une systématisation plus rigoureuse des villes et des bourgs des Principautés Roumaines. Les nouvelles règles concernant la construction des bâtiments, l'élargissement des rues, leur pavage, l'alignement des maisons, l'éclairage publique, l'adduction des eaux dans la ville, l'aménagement des jardins publiques ont représenté autant des épreuves pour les autorités. L'étude surprend les efforts de la communauté locale pour améliorer les conditions de vie en accord avec les réalités du siècle et la transformation de la ville pendant cette période historique caractérisée par un changement profond de la société roumaine.*

Reformele impuse de Regulamentul Organic au fost de natură a crea cadrul favorabil dezvoltării vieții urbane în Principatele Române. Înființarea sfaturilor orășenești a creat instituțiile locale care au transpus în realitate măsurile edilitare adoptate în perioadă, normele de conviețuire a profesiunilor, sistematizarea mai riguroasă a orașelor și târgurilor. În acest sens, au fost adoptate norme referitoare la construcția imobilelor, lărgirea ulițelor, pavarea lor, alinierea proprietăților, au fost adoptate măsuri moderne privind igiena publică, iluminatul străzilor, captarea apelor și construcția unor fântâni publice, amenajarea unor locuri de agrement, delimitarea sectoarelor orașelor. Documentele de arhivă atestă faptul că Râmnicul a cunoscut tot acest proces de transformare specific perioadei, circumscriindu-se fenomenului intern de transformare a noilor funcții ale orașului, în contextul complicării profilului societății.

Aspectul orașului la începutul perioadei Regulamentare.

În primii ani ai perioadei regulamentare Râmnicul era descris, într-un raport de inspecție al cârmuitorului județului, ca fiind „plin de murdalâc și cu ulițele stricate foarte, de nu poți trece pă acolo cu picioarele și cu trăsurile”. În același context, oficialul era uimit de „mulțimea de ziduri slabe ce stau să cază” și punea în vedere Magistratului să ia măsuri pentru dărâmarea lor și transportul resturilor în afara orașului². „Toate ulițele din coprinsul politiei erau strâmtorate”³, iar orașul era „cuprins de feluri de mortăciuni și alte nesuferite murdalâcuri înpuțite și aruncate pă uliți, precum și pă alte asemenea, care aduc vătămare la sănătate”. Apele adunate de pe Valea Episcopiei și de la fântânile publice din oraș creau, în opinia doctorului de ocrug, toate „circonstanțele ce amerință bolire”⁴. Împreună cu gunoaiele aruncate pe ulițe și pe locurile slobode din oraș, ele „înfundă de noroi și putoare” căile de comunicație și

¹ Aleca Bogdan, arhivist, Arhivele Naționale – Serviciul Județean Vâlcea.

² P.O.R.V., dos. 14/1833, f. 219.

³ *Ibidem*, dos. 13/1833, f. 5.

⁴ *Idem*, dos. 9/1831, f. 41.

piețele orașului, „*de nu putem umbla, nici ieși duprin casele noastre*”⁵, cum se arăta într-o petiție adresată Magistratului de locuitorii mahalalei Sf. Gheorghe. Ulițele erau înguste, pline de noroi și praf, cu caldarâmul scufundat și plin de băltoace, străbătute ziua și noaptea de râmători și de alte păsări de casă și pe care zăceau azvârlite, fără vreun control, felurite murdării. Pe locul țișăniei de lângă Episcopie se ridicau, în forme ciudate, șatre și bordeie țișănești acoperite cu „*paie și coceni ... care case sunt cu apropiere de târg*”⁶.

Orașul a cunoscut o dezvoltare susținută de-a lungul întregii perioade regulamentare. Documentele anului 1840 consemnau existența Râmnic a 302 case (123 de case în vopseaua de roșu și 179 case în vopseaua de negru⁷). În numai 14 ani, o catagrafie de la nivelul anului 1854 consemna 442 de clădiri în cuprinsul orașului, o creștere netă cu peste o treime.

Toate aceste realități au forțat autoritățile să implementeze o legislație de inspirație europeană referitoare la sistematizarea orașelor, pentru a crea premisele unei armonioase dezvoltări a lor.

Norme referitoare la regimul construcțiilor

Anul 1833 aducea cu sine obligația tuturor „*hălăduitorilor orășeni care de acum înainte va clădi binale la uliță*”⁸ să anunțe acest lucru Magistratului orășenesc. Porunca nr. 6856 din același an a Departamentului Treburilor din Lăuntru impunea tuturor celor care doreau să-și închidă curțile sau grădinile cu garduri „*despre uliță*” obligativitatea de a „*lăsa la uliți patru palme domnești din locul său sau mai multe, după trebuință, până când ulițele atât cele mici cât și cele mari din mahalale vor fi în lărgime de 6 stânjeni*”⁹, astfel încât să ofere condiții optime de circulație a cărelor. Din 4 martie 1837, cei care doreau să construiască „*binale*” noi, să reconstruiască case vechi sau să refacă garduri erau obligați să ceară Magistratului, cu cel puțin trei zile înainte de începerea lucrărilor, eliberarea unui „*bilet*” de construire, echivalent cu autorizația de construcție din prezent. Celor care nu respectau regulamentul li se puneă în vedere că „*le va fi acea lucrare zadarnică și neîngăduită*”¹⁰. În urma cererii, un membru al Magistratului se deplasa la locul construcției, împreună cu un reprezentant al poliției orășenești, „*spre a chibzui și a hotărî lucrarea după poziția locului și ființa trebuinții*”¹¹. Obiectivele legislației erau „*zidirea caselor după un plan regulat și așternerea ulițelor cu piatră*”.

Respectarea legii cădea în sarcina cinovnicului Magistratului, printre îndatoririle sale numărându-se și aceea de a „*fi cu priveghere în tot coprinsul orașului, ca nimeni să nu fie slobod a face vreo clădire în fața ulițelor până nu va lua bilet de la cinstitul Magistrat*”. În momentul în care identifica un proprietar care construise fără „*bilet*”, anunța Magistratul. Acesta delega poliția orășenească să investigheze abaterea respectivă, de cele mai multe ori construcția nelegală fiind desființată. În luna mai a anului 1834, autoritățile „*au tăiat*” gardul unei siliști a visterului Iordache Olănescu, pentru că astupa o fereastră a vecinului său și nu luase aprobare de construcție de la

⁵ *Ibidem*, f. 96.

⁶ P.J.V., dos. 86/1831, f. 51.

⁷ P.O.R.V., dos. 16/1832, f. 82v și 94v.

⁸ *Idem*, dos. 13/1833, f. 1.

⁹ *Idem*, dos. 9/1851, f. 85.

¹⁰ *Idem*, dos. 13/1833, f. 108.

¹¹ *Ibidem*.

Magistrat¹². Dacă lucrarea realizată nu aducea atingere lățimii de șase stânjeni a uliței, proprietarul primea numai „*biletul*” de la autorități, fiind liber a continua lucrările începute.

Normele de construcție a clădirilor au fost completate în anul 1855 cu ordinul Ministerul de Interne referitor la dimensiunile „*cărămizilor mari de clădiri: lungimea de 0,145 stânjeni -26,5 cm; lățimea de 0,070 stânjeni-15,5 cm; grosimea de 0,030-6cm*”.

Pavarea ulițelor orașului

Noroiul de pe ulițele orașului și pietrele ieșite din caldarâm puneau serioase probleme circulației în cuprinsul orașului. Pavarea acestora era singura cale de eliminare a neajunsurilor în această privință. Lucrările de „*așternere cu caldarâm a ulițelor*” au fost precedate însă de regularizarea Văii Episcopiei, a cărei revărsare periodică provoca „*o mare înecăciune orașului*” și, implicit, prejudicii locuitorilor săi. În anul 1837, polcovnicul Nicolae Lipoveanu și Ioan Popovici Zugravul arătau Magistratului „*nenorocirile aduse orașului din pricina văii ce curge cu atâta grăbire, mai cu seamă primăvara și toamna, din proprietatea Sfintei Episcopii*”¹³: *râul din vârtejurile de lângă Episcopie ce curgea pe lângă casele dumnealor medelnicerul Costache Sterian și ale ceașului Gheorghe Capeleanu, din revărsarea ploilor, intrau pe ulițele mahalalei Sf. Dimitrie și mergeau cu stricăciunea prin curți și grădini, intrând și prin pivnițe*”. Apele treceau prin mahalaua Maicii Domnului, măturau mahalaua Sf. Gheorghe și „*mergeau cu scurgerea de la vale de moara dumnealui Stolnicului Lahovari*”¹⁴, până la Olt. Ploile din acel an au determinat o viitură ce a distrus două ulițe ale orașului, fiind aproape a surpa casele lui Ghiță Capelanul și a lui Costache Sterian. La 22 decembrie 1839, în urma demersurilor Ocârmuirii Județului Vâlcea, Departamentul Treburilor din Lăuntru a aprobat investițiile pentru „*îmbunătățirea drumului ce vine de la Sfânta Episcopie în drumul Râmnicului*”¹⁵, comunicând autorităților locale soluția tehnică pentru regularizarea Văii Episcopiei: „*facerea unui șanț cu țarași ciopliți și ghizduit cu tălpașe lăturile și fundul întocmai după navigația repeziciunii ce are poziția locului de la Episcopie până la livezile care sânt aproape de râul Olt, iar de la livezi să se sape un șanț până în apa Oltului; asemenea mai trebuie la răspântiile ulițelor celor mari și poduri peste șanțul în lărgime de 6 stânjeni*”. Regularizarea văii era capitală pentru oraș, căci „*în alt chip orașul niciodată nu se va putea înfrumuseța nici cu caldarâm, nici cu o altă îmbunătățire din pricina acestor văi ce să curg prin acest drum în câte treile ulițele orașului. Nisipul ce vine după văile Episcopii să revarsă pe toate treile ulițele și nămolind; asemenea și apa vine de la munte mai mult de o palmă, cu mare primejdie*”. Era și motivul pentru care lucrarea „*a fost pusă supt direcția arhitectului Harten, care să va orându-i cu îngrijirea de stăpânire*”. Canalul urma să aibă o lungime de 750 de stânjeni, plecând din dreptul grajdurilor Sfintei Episcopii până în marginea grădinilor orașenilor (250 de stânjeni), iar de acolo spre apa Oltului (500 de stânjeni). Se pare că rezultatele proiectului nu au fost satisfăcătoare, de vreme ce, în anul 1853, „*stârpirea văii ce curge din proprietatea Sfintei Episcopii Râmnicu, ce pricinuieste atât rău orașenilor*” era una din lucrările publice considerate de către autoritățile locale de

¹² *Ibidem*, f. 9.

¹³ *Idem*, dos. 8/1853, f. 8.

¹⁴ *Idem*, dos. 9/1831, f. 139.

¹⁵ P.J.V., dos. 30/1839, f. 16.

maximă importanță pentru oraș. În acel an, „*planurile nivelăției și devizul*” acestei investiții publice „*s-au înaintat inginerului Vairah*”¹⁶.

Anul 1840 consemnează debutul primului proiect important de pavare cu piatră a ulițelor mari ale orașului. La 5 aprilie 1840, Magistratul orașului Râmnic semna cu 4 „*meșteri caldaramgii și cu alți zece tovarăși ai lor*” un contract pentru „*așternerea a toate ulițele cu piatră*”. Materialele - piatra și nisipul necesare – trebuiau să fie „*făcute teslim*”¹⁷ de către dumnealor proprietari ce vor cădea în fața ulițelor”, în schimb Magistratul orașului obligându-se să pună la dispoziția fiecărui „*meșter caldaramgiu de la trei până la patru salahori*” necesari „*pentru săparea ulițelor, îndreptarea și potrivirea lor*”. Contractul cuprindea detaliile tehnice ale investiției: „*ulițele să fie întocmite după cea mai plăcută lucrare și cu chenaruri pă mărgini, pentru preumblătorii pă jos*”. Toate ulițele orașului „*strâmtorate și colțuroase*” urmau a fi îndreptate „*pe cât va fi cu putință, ca să se lărgească lumina în linia lor*”. Meșterii se obligau a face „*nivelăție cu cea mai bună cumpănire și potrivită ca să-și aibă apele slobode curgerea lor în râu, atât cele du prin fântânile orașului cât și cele în vremi de ploi, sau pe unde va arăta cinstitul Magistrat*”. Prima plată a contractului urma a fi făcută de Magistrat după săvârșirea a 1000 stânjeni de caldarâm. Meșterii se obligau ca pe „*curs de doi ani să meremetisească pe unde va fi stricat, fără a mai face vreo pretenție*”¹⁸. Documentele de arhivă surprind eforturile foarte mari implicate de această lucrare, atât umane cât și logistice. Programul de lucru era unul foarte solicitant, „*din revărsatul zorilor și până în sfârșitul soarelui*”, fiind folosiți salahori din satele apropiate Râmnicului – Bujoreni, Bogdănești, Păușești și Vlădești – precum și deținuți din arestul orașului. Implementarea proiectului a determinat și demolarea „*unor clădiri cât și șandramalele ce sânt eșite afară*”, precum cele ale Monahului Iasaia, căruia i s-a dăruit, în lipsa sa, o casă la drum, a pierdut toate lucrurile personale și, în plus, a trebuit să plătească manopera pentru caldarâmul din fața fostei proprietăți¹⁹. În fapt, pavarea ulițelor și întreținerea caldarâmului reprezenta o „*orășenească îndatorire*”²⁰, fiecare proprietar de casă fiind responsabil de drumul din fața proprietății sale. Astfel, proiectul început în anul 1840 a presupus cheltuieli importante impuse comunității locale, locuitorii ale căror proprietăți aveau ieșire la ulițele principale ale orașului fiind obligați să asigure plata muncitorilor și materialele necesare derulării proiectului. Este, poate, și motivul pentru care Departamentul Treburilor din Lăuntru a lăudat „*râvna și silința ce vede din partea Ocârmuirii*” în implementarea lui, dar a cerut ca „*să fie mai întâi încunoștințat și obștea orășenilor, ca să se cunoască mai cu seamă și a lor părere*”. În anul 1840 se reușise pavarea Uliței Mari a orașului – actuala Calea lui Traian –, „*din râu și până în Valea Episcopii*”²¹, Ulița Mahalei Sf. Dumitru, iar în anul 1841 a fost pietruită Ulița Pieței Târgului.

Sumele cheltuite de municipalitate pentru plata lucrărilor executate de meșteri au atârnat greu asupra bugetului orașului. La 26 septembrie 1842, Magistratul orașului a primit acceptul Departamentului Treburilor din Lăuntru pentru a acoperi, cu suma de

¹⁶ P.O.R.V., dos. 8/1853, f. 3.

¹⁷ Predatate, furnizate.

¹⁸ P.J.V., dos. 30/1839, f. 27.

¹⁹ *Ibidem*, f. 77.

²⁰ P.O.R.V., dos. 12/1855, f. 5.

²¹ P.J.V., dos. 30/1838, f. 102.

2000 de lei, o parte a cheltuielilor inițiate cu pietruirea Uliței Târgului²², iar în anul 1846 Magistratul încă plătea „rămășișurile caldarâmului care să străgănesc încă din leat 1840”²³.

Nu toți locuitorii orașului dispuneau de puterea financiară necesară pentru „toate câte se cer pentru întreținerea și înfrumusețarea urbei”, iar alții refuzau pur și simplu să ia parte la aceste îndatoriri obștești. Este motivul pentru care în cuprinsul orașului existau bucăți de drum nepietruite, în dreptul unor proprietăți. La 4 iulie 1839, Florea Marinovici cerea Cărmuirii Județului Vâlcea să oblige pe vecinii săi „întru facerea caldarâmului din dreptul proprietăților lor, căci dinpotrivă mă cunosc prea nenorocit la cheltuiala ce am făcut, pricinuindu-să sfărâmare caldarâmului ce am făcut pă partea uliții din dreptul proprietății caselor mele”²⁴. Documentele anului 1855 consemnează faptul că lucrările de pavare a ulițelor orașului erau realizate în funcție de modul în care proprietarii se achitau de obligațiile financiare, motiv pentru care caldarâmul era „tot numai petece și pă de o parte se face și strâmb”²⁵. În același an, Magistratul acorda, prin licitație, lui Sterie Sârbul, lucrările de pavare cu piatră a unor „petece nesăvârșite de caldarâm” din dreptul proprietăților lui Alecu Bujoreanu, Ioan Bunescu, Ștefan Davidescu și Costache Pleșoianu.

Documentele anului 1860 consemnează o nouă acțiune de pietruire a unor străzi ale orașului. Au fost vizate străzile mai mici din cuprinsul mahalalelor, precum ulița din Mahalaua Tuturor Sfinților, strada Mihai Vodă²⁶, Ulița Boilor, ulița din spatele hanului stolnicului Ioan Lahovari.

Aducțiunea apei în oraș

În primii ani ai perioadei regulamentare, locuitorii Râmnicului s-au confruntat cu lipsa apei la fântânile publice ale orașului. Olanele „răsuflau”, iar apa scursă înnămoalea ulițele orașului, împiedicând circulația și reprezentând posibile focare de boală. Nu de puține ori, apa cauza atât de mari neajunsuri încât autoritățile au închis cișmelele publice, stârnind nemulțumirea celor direct afectați. În anul 1837, „văduvele din mahalaua Sf. Dumitru” arătau Magistratului că „fântâna din această mahala a fost făcută de toți orășanii pentru ca să ne putem ajuta cu apa lor la trebuințele casei ce avem, precum și la vreo întâmplare de foc” și cereau redeschiderea ei din cauza lipsei mari de apă din Mahala. Pe de altă parte, locuitorii mahalalei Sf. Gheorghe erau direct afectați de apa scursă din fântâna din centrul orașului. Aceasta intra pe proprietatea lui Iancu Lahovari, de aici „în eleșteu și din eleșteu pe uliță, din care pricină este înfundată de noroi și putoare de nu putem umbla, nici eși duprin casele noastre”²⁷. Însuși episcopul de Vâlcea a intervenit și a cerut Magistratului „ca de va fi ceva stricat la dânsule să puie a să drege ca să nu stea în nelucrare”.

Aceasta a fost și cauza pentru care Departamentul Treburilor din Lăuntru a hotărât ca întreaga sumă necesară lucrărilor de reabilitare a sistemului să fie suportată de bugetul central. În sarcina autorităților locale a căzut alegerea celui mai potrivit antreprenor pentru executarea lucrării. În acest context, Radu Chiovici, negustor din

²² *Ibidem*, f. 235.

²³ P.O.R.V., dos. 16/1843, f. 78.

²⁴ P.J.V., dos. 30/1838, f. 2.

²⁵ P.O.R.V., dos. 12/1855, f. 19.

²⁶ Mihai Vodă este prima denumire modernă a unei artere din Râmnic, consemnată într-un document din februarie 1860.

²⁷ P.O.R.V., dos. 9/1831, f. 96.

Râmnic, a înaintat o ofertă Ocârmuirii Județene pentru „aducerea apei la fântânile din oraș” contra unei sume de 7000 lei, față de oferta „unor sârbi care sânt aici”, de 8500 de lei. Apa urma să fie adusă prin olane de lemn de brad, „cum se obicinuieste în țara nemțească, sau cu olane zmlțuite”. Antreprenorul se obliga să realizeze proiectul cu forță de muncă calificată, și anume „meșteri sau acești sârbi ce să află aici, sau chiar meșteri nemți cositori”²⁸. Radu Chiovici propunea a suporta orice cheltuială ce ar fi trecut de suma de 7000 de lei cerută pentru lucrare. Semnarea contractului nu a fost posibilă din cauza refuzului antreprenorului de a accepta clauza prin care acorda lucrărilor un termen de garanție de 5 ani de zile. În aceste condiții, Magistratul orașului a încredințat contractul lui Ioan și Vasilie Naum, fântânari din Craiova, care au acceptat executarea lucrării tot contra sumei de 7000 lei. Un rol hotărâtor pentru alegerea celor doi l-a avut cheazășia pe care Ioan Lahovari le-a dat-o „pentru temeinica lor lucrare și ținare pe mai multă vreme”²⁹. Prin această cheazășie, cel în cauză se obliga a suporta orice cheltuială „dacă se vor strica în vreme de 5 ani”. Contractul a fost semnat la 30 aprilie 1838 și cuprindea următoarele obligații: captarea izvoarelor de sub Capela astfel încât să se asigure un debit de „până la optzeci dramuri de apă bun măsurate”; „apa să o aducă prin olane de lemn de brad sau de plop până unde să vor găsi olanele cele vechi de zid zdravene prin care are a curge apa la căteștrele cișmele”; „olanele să fie bine lucrate și încheiate unul cu altul, spre a nu se strica și a nu se pricinui curgerii apei vreo împușinare”; „apa ce va cădea din șuruburile țuțuroaielor cișmelelor să curgă într-o visterie, făcută într-adins în pământ, spre a nu pricinui cătuși de puțin noroi pã ulițe”; contractul cuprindea obligația reparării fântânii din curtea lui Ion Lahovari și acoperirea cișmelei din Ulița Târgului cu piatră cioplită, pentru a o feri de stricăciunile cauzate de ploii³⁰. Apa captată din izvoare urma a fi adunată într-o „vistierie” situată la poarta hanului lui Ghiță Capeleanul și distribuită celor trei cișmele ale orașului.

Contractul a fost derulat într-un mod necorespunzător pentru oraș, locuitorii confruntându-se și după terminarea lucrărilor cu aceleași probleme: noroi pe ulițe din cauza apei scurse din olanele sparte, lipsa debitului necesar, mai ales în zilele de vară, o stare permanentă de mizerie în Piața Târgului. O inspecție realizată în luna august a anului 1840 arăta că izvoarele nu au fost captate în totalitate și „au răsuflat apa, nefiind temeinic lucrate și necurmat să află murdalâc prin oraș”; olanele nu au fost lucrate bine „și încheiate unul cu altul cu asigurare spre a nu se strica și a cerca curgerii apei vreo împușinare, din care cauză mai totdeauna au fost cișmelele lipsite de apă”; cișmeaua din Ulița Târgului nu a fost acoperită cu piatră cioplită, pentru a o feri de stricăciunile cauzate de ploii³¹. Demersurile Magistratului de a-l obliga pe Naum Fântânarul să respecte clauza privind garanția lucrării au rămas fără rezultat și numai amenințarea Departamentului Treburilor din Lăuntru referitoare la executarea garanției oferită lui de Ioan Lahovari l-au determinat pe acesta să-l trimită la Râmnic pe antreprenorul lucrării. În luna septembrie a anului 1842, stolnicul Ioan Lahovari cerea Ocârmuirii județului „a nu-l slobozi până nu va săvârși dregerea fântânilor, căci în urmă nu mai poate pune

²⁸ *Idem*, dos. 14/1833, f. 9.

²⁹ *Ibidem*, f. 26.

³⁰ *Ibidem*, f. 119.

³¹ *Ibidem*, f. 95-95v.

*mâna nimeni pe dânsul, precum și eu nu mai poci fi sub nici un fel de răspundere, căci datoria mea mi-am îndeplinit*³²

Sosirea iernii a determinat amânarea lucrărilor pentru primăvara anului 1843, dar între timp Naum Fântânarul se stingea din viață, motiv pentru care Departamentul Treburilor din Lăuntru l-a obligat pe Ioan Lahovari să termine lucrările pentru care s-a pus chezaș în anul 1838. În primăvara aceluiași an, stolnicul angaja pe vătaful fântânarilor, Hristea Sfetcul, pentru a realiza lucrările necesare la matca izvoarelor din dealul Capela. În luna mai a anului 1843, fântânile erau lipsite de apă, Ioan Lahovari arătând Magistratului orașenesc că „*stârpirea venitului apii la fântâni nu este din pricina meșteșugului fântânilor, ci este din putearia dumnezeiască, căci la ploaia cea mare și repede ce s-a întâmplat atunci când s-au stricat fântânile, viind valea mare, au surpat malul întreg, cu izvoarele cu matcă cu tot, încât nu mai e puțință a să face altă matcă*”³³.

„*Lipsa de apă de care pătimește acest oraș*”, după cum se exprimau documentele vremii, a reprezentat una din neajunsurile cu care s-a confruntat comunitatea locală în epocă. Ea a devenit atât de stringentă, încât s-a numărat printre cele trei doleanțe adresate domnului Barbu Știrbei comunitate, cu ocazia vizitei sale în orașul de sub Capela în anul 1850, alături de regularizarea Văii Episcopiei și reconstruirea localului de școală, mistuit de incendiul din 1847. În luna septembrie a anului 1850, Barbu Știrbei aproba raportul Magistratului orașenesc referitor la stabilirea unor impozite pe cârciumile din oraș pentru strângerea sumei de opt mii opt sute șaptezeci și cinci lei, costul devizului realizării în oraș a trei fântâni publice. Concomitent, a fost numită o Comisie pentru organizarea și supravegherea lucrărilor, compusă din paharnicul Alecu Bujoreanu, serdarul Vlădescu și Pitarul Orumolu³⁴. La 20 iulie 1851, Comisia a inspectat cele trei izvoare care puteau alimenta cu apă orașul: izvorul de la Inătești, izvoarele de pe Valea Episcopiei și cel din spatele Bolniței Sf. Episcopii. Dificultățile tehnice de trecere a apei peste râul cel mare din oraș, în primul caz, și viiturile create pe Valea Episcopiei în „*vremile ploioase*”, care distrugeau sistematic întregul sistem de aducțiune al apei, au determinat membrii comisiei să se oprească la soluția captării celui de al treilea izvor³⁵. Olanele de brad au fost livrate de Ioan Bratovescu, „*negustor de la Lotru, care au și adus din Austria mașina trebuincioasă pentru făuritul lor*”³⁶. Proiectul nu a fost implementat, de vreme ce suma de 4571 de lei strânsă de la proprietarii de cârciumi și hanuri din oraș în anul 1851, a fost inclusă în bugetul unui nou proiect ce avea în vedere aducțiunea apei potabile în oraș de la izvoarele din Inătești. În anul 1855 se adunau încă banii pentru „*aducerea apii de la Inătești în numitul oraș*” de la proprietarii de cârciumi și de la diferiți donatori din cuprinsul județului. În acel an, Magistratul dispunea de „*un fond al fântânilor*” în valoare de 5963 lei, cuprins în bugetul de venituri și cheltuieli al orașului, de 12.982 de lei „*subscriși de mei multe persoane la facerea fântânilor*” și de 4751 de lei „*ce urmau a se împlini de la cârciumari pe un an*”. Contribuția benevolă a locuitorilor orașului, în valoare de 6303 lei ridica fondurile pentru implementarea proiectului la suma de aproximativ 30.000 lei. Contractul a fost încredințat aceluiași Ioan Bratovescu, „*ce a primit a încheia contract*

³² *Ibidem*, f. 127.

³³ *Ibidem*, f. 135.

³⁴ *Idem*, dos. 6/1850, f. 2.

³⁵ *Ibidem*, f. 24-24v.

³⁶ *Ibidem*, f. 30v.

pe 56.000 lei, după mai multe stăruinți” ale cârmuitorului de Vâlcea. În vara aceluiași an, autoritățile județului făceau diligențe către Măria Sa, domnul Țării Râmânești, aflat la mănăstirea Bistrița, „ca să chibzuiască sumele ce va bine voi a slobozi spre completarea acelor 26.000 lei ce vor mai lipsi până la împlinirea de lei 56.000”, valoarea contractului. „Condițiile de contract și chipul după care a fost executată lucrăria fântânilor” erau opera inginerului Vairah³⁷. Documentele vremii consemnează și donațiile substanțiale făcute particulari și de mănăstirile din cuprinsul județului, dintre care se remarcă cea a egumenului Ioanichie al Sfintei Mănăstiri Horezu, în valoare de 10.000 „pentru pomenirea sfinților fondatori”³⁸ ai lăcașului de cult.

Contractul, încheiat în toamna anului 1855, prevedea captarea izvoarelor de la Înătești, realizarea unor rezervoare de apă în număr de patru, aducerea apei în Râmnic pe o distanță de 1620 stânjani, folosirea „unor materialuri de cea mai bună calitate” și o garanție de un an de zile pentru lucrări.

Derularea contractului a fost împiedicată de imposibilitatea în care s-a aflat antreprenorul Bratovescu de a aduce garanții imobiliare pentru asigurarea lucrării în favoarea statului în valoare de 112 mii lei, dublul sumei contractuale, conform legislației vremii. La 28 aprilie 1856, Magistratul primea oferta lui Riza Sotir „cu tovarășii săi” pentru încredințarea aceluiași contract, sub chezașia lui Mihalache Orumolu. Complexitatea lucrărilor a determinat pe antreprenorii lucrării să solicite ajutorul inginerului statului Vairah, care la 18 iunie 1856 sosea la Râmnic în acest scop³⁹. Exigențele tehnice ale inginerului Vairah și punctele de vedere diferite asupra modului de realizare a lor au dus, în scurt timp, la izbucnirea unui conflict între cele două părți. La 5 iulie 1856, Rizea Sotir se plângea că municipalitatea „nu ne-au lăsat să lucrăm după știința noastră și ne-au dat sub povața și știința dumnealui inginer, care, făcând de iznoavă câteva măsurători, n-au luat nici o săvârșire ca să fim slobozi să lucrăm, ba încă dumnealui conductor m-au și bătut”. În aceste condiții, „materialurile pregătite de la fabricanți, cât și meșterii lucrători și salahorii stăteau pe cheltuială și li să apropiau soroacele”, iar contraccii cereau Magistratului suma de 6063 de lei cheltuiți, „căci nu mai putem lucra prin astfel de urmări săvârșite de domnul inginer”⁴⁰. Intervenția autorităților a aplanat conflictul, obligând „meșterii să facă această lucrare sub inspecția dumnealui Vairah inginerul, conformându-se întru toate povețelor ce le va da”, acesta fiind singurul mod prin care „lucrarea poate fi sigură și dispozițiile contractuale aduse la îndeplinire”.

Proiectul a presupus construcția unor noi „case ale cișmelelor” în cuprinsul orașului, în număr de patru: „una în colțul grădinii dumnealui Gheorghe Râmniceanu; a doua în colțul grădinii și caselor serdarului Ioan Bunescu de lângă biserica Sf. Dumitru; a treia în piața orașului, în locul celeilalte care se găsește clădită încă din anul 1833; cea de-a patra este numai dintr-un stâlp de piatră în fața închisorii”⁴¹.

Grădina publică a orașului

Grădina publică a Râmnicului a luat naștere în urma vizitei în orașul de sub Capela a domnitorului Barbu Știrbei. „Luând în băgare de seamă că singura natură a voit să-l

³⁷ *Idem*, dos. 7/1855, f. 13v.

³⁸ *Ibidem*, f. 24.

³⁹ *Ibidem*, f. 171.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 179v-180.

⁴¹ *Ibidem*, f. 215v.

înzestreze și cu înfrumusețarea locului numit la Zăvoiu!”, domnitorul muntean a considerat că acestui loc nu-i lipsea „decât puțină îmbunătățire și regulare spre a sluji de preumblare obștească”. Prin Ofisul domnesc din 9 august 1850, a fost numită o comisie alcătuită din paharnicul Alecu Bujoreanu, serdarul Constantin Vlădescu (casier) și pitarul Mihalache Orumolu cu „însărcinare de a se îndeletnici îndată întru formarea aceluia loc prin împărțire cu drumuri regulate și alte naturale îmbunătățiri”. Prin același document a fost stabilit un buget anual de 500 de lei din casa Magistratului pentru „a ei ținere în stare bună”⁴², iar domnul țării a donat suma de 1225 de lei⁴³. Primele lucrări de amenajare a Zăvoiuului – împrejmuirea lui – au debutat sub auspicii nefaste. Cele 1000 de scânduri puse la dispoziție fără plată de Mihalache Orumolu și Ioan Bratovescu, „care țin joagăre pe apa Lotrului”, „fiind făcute plute și gata de a se porni, din venirea apelor mari s-au înecat”⁴⁴. A fost motivul pentru care autoritățile au luat hotărârea de a înconjura Zăvoiuul cu un șanț lung de 200 de stânjeni „în tot jurul lui, pentru a se închide zăvoiuul și pentru a nu fi bântuit de vitele orașenilor”. Tot în acest prim an de existență a grădinii publice, a fost realizată o punte „în lungime de 30 de stânjeni peste apa râului curgător prin oraș și a fi pentru trecerea la grădină”.

În aprilie 1853, Magistratul orașenesc, „spre a trage folos anual de la zăvoiuul destinat pentru grădină publică”, a făcut demersuri către Departamentul din Lăuntru pentru autorizarea neguțătorului Niță Nicolau „de a face bufet și a vinde băuturi și lucruri de mâncare pă vară în acel zăvoiu” în schimbul unui impozit de 160 de lei pe an. Contractul cuprindea obligația ca arendașul să „îngrijească de acel zăvoiu a nu să strica iarba de vite sau să să taie opritura până la 1 ghenarie viitor”. În acest fel, municipalitatea era scutită și de plata simbriei „ce să plătea unui însărcinat pentru paza aceluia zăvoiu”⁴⁵. Bufetul a devenit în scurt timp o afacere profitabilă. Astfel, în anul 1856 a fost adjudecat pentru suma de 224 lei⁴⁶, pentru ca la licitația din anul 1857 să participe nu mai puțin de 13 „mușterii”, competiția acerbă fiind câștigată de asocierea dintre Ion Stavrinescu și Gheorghe Popescu, contra unei sume de 450 de lei.

Zăvoiuul a devenit repede un loc de promenadă și relaxare pentru râmnicieni. În luna mai a anului 1856, Magistratul orașenesc încheia un contract cu o „companie” muzicală din oraș pentru reprezentații în grădina publică a orașului, pe timpul verii. Spectacolele aveau loc de două ori pe săptămână, „adică joia și duminica, precum și în celelalte sărbători ce să va mai întâmpla, începând cântarea de la șase ceasuri după prânz și până la cea din urmă plecare a adunării ce să va face”. În schimbul acestor servicii, municipalitatea plătea muzicanților 30 de galbeni kesaro-crăiești⁴⁷.

În primii săi ani de existență, Zăvoiuul a funcționat având buget de venituri și cheltuieli propriu. Municipalitatea vindea prin licitație iarba din parc, dreptul de arendare a bufetului, primele donații de la notabilități ale orașului pentru amenajarea lui. Astfel, la nivelul anului 1855 veniturile se ridicau la suma de 1206 lei. Acești bani și alte fonduri din bugetul orașului au făcut posibile investiții precum cele din 1856: au fost montate bănci pentru odihna vizitatorilor, au fost ridicate „o ceșmea de piatră cioplită în izvorul din mijlocul aceștii grădini”, un pod „peste izvoarele minerale ce

⁴² *Idem*, dos. 5/1852, f. 1.

⁴³ *Idem*, dos. 6/1850, f. 30

⁴⁴ *Ibidem*, f. 31.

⁴⁵ *Idem*, dos. 5/1852, f. 5.

⁴⁶ *Idem*, dos. 4/1856, f. 69.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 90.

sânt alături cu cișmeaua”, „un bufet și închisoarea cu parmaci a aceștii grădini”. Costurile de 6861 lei parale 20 au fost aprobate chiar de domnul Țării Românești⁴⁸, iar fântâna, care există și astăzi, a fost opera lui „Sterie Tănăsie de aici, meșter zidar”⁴⁹.

Inundații

Numeroase zone ale Râmnicului au stat sub amenințarea apelor în această perioadă istorică a dezvoltării sale. Șuvoaiele ce luau naștere pe Valea Episcopiei măturau ulițele orașului, intrau în curțile și pivnițele orașenilor. La 8 ianuarie 1836 polițaiul orașului Râmnic făcea cunoscut Magistratului că Iazul Morilor „*au ieșit din matcă și a inundat ulițele și curțile celor ce hălăduiesc pe margine*”. Cerea rezolvarea rapidă a situației pentru ca orașenii „*să nu cerce lipsă de pâine când brutarii nu vor putea măcina*”⁵⁰. În iarna grea a aceluiași an au căzut cantități mari de zăpadă în oraș, iar Magistratul cerea „*negustorilor cu prăvălie să sparga ghița adunată pe uliți și să o care în afara orașului, la câmp*”, pentru a preveni noi inundații. O petiție a locuitorilor orașului, din anul 1850, arată pagubele pricinuite orașului de râul Râmnic: „*cunoscut este cinstitului Magistrat stricăciunea ce face apa râului de câte ori vine mare din vărsătura ploilor. Și acum au făcut o mare stricăciune de la capul grădinii răposatului Teodorică Vameșu până în capul podului, unde puțin au rămas de nu au luat două – trei case care sunt aproape de apă, precum și capul podului; asemenea și din pod la vale până la capul grădinii Borănescului, încât puțin stă să se împreune cu Iazul Morilor*”. Unele situații erau de-a dreptul periculoase: „*se nevoiește apa de ese și pă Ulița Mare în sus și împiedică cu totul trecerea tuturor drumașilor, încât și primejdie poate să să întâmple*”.

Dar inundațiile nu au fost cauzate exclusiv de natura dezlănțuită. Un rol important îl aveau oamenii, precum arată un raport de inspecție al funcționarilor municipalității: „*morarii care sânt la morile iazului acestui oraș, vara, când să împuținează apa, nu îngrijesc ca să adune apa să nu să răspândească din iaz afară, ci s-au dus și să duc totdeauna vara și abat apa râului din dreptului morii (...), care apă făcându-și loc și mănăcătura, s-au pornit apă multă și vine în iazul din jos de moara Schitului Fedeleșoiu și face mare stricăciune orașului*”⁵¹. Mai mult, unii locuitori ai orașului obișnuiau să-și mărească suprafața curților prin colmatarea albiei Iazului Morilor: „*unii din locuitori, cu casele lor ce să află pă marginea iazului, cu adăogirile ce fac spre apă ca să-și mărească săliștile și grădinile, cu circulare afară din închisoarea curților ce au avut din vechime, au înstrâmtorat Iazul Morilor, încât totdeauna pricinuieste spargere zăgazului*”⁵². Lucrările neautorizate realizate în matca râului de către logofătul Preda, „*epistat al metohului Mănăstirii Cozia de peste râu*”, a determinat nici mai mult, nici mai puțin decât devierea cursului râului Râmnic: apa nu mai curgea prin „*matca sa, ci prin Iazul Morilor, pricinuind pagube unor case și grădini dinspre apa râului*”⁵³ ale locuitorilor orașului. Aceste practici și efectele lor nefaste pentru oraș au determinat Magistratul, în august 1839, să ceară Poliției orașului „*distrugerea acestor țarcuri aflate pă marginea iazului*” pentru ca iazul „*să să statorniceze de la zăgazul lui și până*

⁴⁸ *Ibidem*, f. 10.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 131.

⁵⁰ *Idem*, dos. 9/1831, f. 74.

⁵¹ *Idem*, dos. 11/1833, f. 136.

⁵² *Ibidem*, f. 137.

⁵³ *Idem*, dos. 13/1833, f. 159.

din jos de moara Sfintei Episcopii într-o lărgime potrivită trebuinței, a nu se aduce vătămare nici locuitorilor vecini, nici brutarilor osteneli”⁵⁴.

Problema stabilimentelor industriale din cuprinsul orașului

La 3 decembrie 1831, Marea Dvornicie din Lăuntru cerea Ocârmuitorului județului Vâlcea strămutarea în afara orașului a tuturor povernelor din Râmnic, acestea „fiind cu totul necuviincioase de a mai fi statornice prin orașe”. Pericolul de incendiu și impactul negativ asupra sănătății locuitorilor, din cauza „putorii ce naște din a lor fumegare”, erau două din motivele acestui demers. Instalațiile urmau a fi amplasate la marginea orașelor, unde „vor lucra fără de nici o oprire”⁵⁵. Ancheta poliției orașenești referitoare la aceste stabilimente în cuprinsul orașului cuprindea un număr de 12 astfel de „fabrici”⁵⁶. Printre acestea se numărau și trei poverne ale lui Ene Povarnagiu, Florea Marinovici și Stancu Pop, ultimii doi reconstruindu-le „la marginea orașului, pă râu la deal”.

În ciuda interdicției, în anul 1837 existau în oraș două poverne, Departamentul Treburilor din Lăuntru fixând un termen de trei luni pentru ca proprietarii să le scoată afară din oraș „și să le clădească cu atâta depărtare încât cu mirosul lor să nu poată aduce nici un fel de supărare la sănătatea lăcuitorilor orașeni”. În anul 1844 s-a reiterat interdicția construirii de fabrici de băuturi spirtoase în orașe, precum și a magaziiilor de depozitare⁵⁷.

Locuitorii se puteau opune construcției în oraș a unui stabiliment industrial care putea aduce vătămare sănătății publice. În primăvara anului 1838, Ioniță Tabacul închiria de la Sultana Văduva un loc al acesteia „din Mahalaua Sf. Gheorghe, peste Iazul Morilor, ce se învecinează cu dumnealui Popa Petrică, în drumul cel mare ce vine despre Craiova, pentru a-și face meșteșugul său de tăbăcărie”. Planurile sale au atras însă opoziția deputaților mahalalei Sf. Gheorghe în Sfatul Orășenesc, care s-au opus acordării de către Magistrat a avizului pentru construcția clădirii tăbăcăriei din motive de sănătate publică⁵⁸.

La 28 februarie 1842, a venit rândul pescăriilor să mutate din piața orașului. Magistratul orașenesc cerea scoaterea în afara „politiei” a pescăriilor aflate în mijlocul orașului, acestea „aducând putoare și murdalâc”. Proprietarii de pescării din oraș aveau „slobozenie a aduce pă locul unde s-au orânduie numai atât sumă cât a să vinde pă fieșcare zi”⁵⁹.

Abrevieri bibliografice

P.J.V. – Arhivele Naționale–Serviciul Județean Vâlcea, fond Prefectura Județului Vâlcea;

P.O.R.V. – Arhivele Naționale–Serviciul Județean Vâlcea, fond Primăria Orașului Rm. Vâlcea.

⁵⁴ *Idem*, dos. 5/1838, f.128.

⁵⁵ P.J.V., dos. 72/1832, f. 1.

⁵⁶ P.O.R.V., dos. 14/1832, f. 1.

⁵⁷ *Idem*, dos. 9/1851, f. 9.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 172.

⁵⁹ *Idem*, dos. 11/1833, f. 140.